

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

MMXIII.

I. ÉVFOLYAM I. SZÁM

KÜLÖNLENYOMAT

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZET
BUDAPEST

A bűnüldözési célú „titkos információszerzés” és a büntetőeljárás kapcsolata

Nyeste Péter²⁷

Absztrakt

A tudatosan leplezett, szervezeten elkövetett bűncselekmények felderítése ma már elképzelhetetlen a titkos információgyűjtés lehetőségeinek széleskörű alkalmazása nélkül. A szerző cikkében a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés és büntetőeljárás viszonyát vizsgálja és röviden összehasonlítja a nemzetbiztonsági célú információgyűjtő tevékenység sajátosságaival. A tanulmány az eddigi szakirodalmi tárgyalásoktól eltérően, a büntetőeljárás alanyainak tradicionális szerepéből, helyzetéből kiindulóan értelmezi a bűnüldözési célú titkos információszerző és adatszerző tevékenységet.

Kulcsszavak: bűnüldözési célú titkos információgyűjtés - bűnügyi felderítés - nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés - titkos információszerzés - adatszerzés

Abstract

Nowadays the detection of consciously concealed crimes committed in criminal conspiracy cannot be carried out without utilizing a wide range of secret intelligence methods. The author of this article examines the relationship between criminal intelligence and criminal procedures and briefly compares them with the special features of intelligence activities conducted for national security purposes. Unlike previous studies in the subject matter, this paper discusses criminal intelligence activities and interception from the aspect of the traditional role and position of the defendants, i.e. the subjects of the criminal procedure.

Key words: criminal intelligence - criminal investigation - secret intelligence activities conducted for national security purposes - secret intelligence – interception

²⁷ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

A bűnüldözési célú „titkos információszerzés” és a büntetőeljárás kapcsolata

Az állam, a társadalom demokratikus berendezkedésétől függ, hogy a jogalkotó milyen jellegű cselekmények elkövetését pönalizálja és ezek felderítését, nyomozását mely szervekre ruházza. Szintén az országgyűlés határozza meg, jogalkotási funkciója ellátása során, hogy mely szervezetek folytathatják az ország szuverenitását, biztonságát, alkotmányos rendjét sértő cselekmények felderítését, elhárítását. A nyomozóhatósági tevékenység részét képezi a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés (szerzés), az ország biztonságát, védelmét szolgáló tevékenység jelentős részét a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés alkotja. A hazai szakirodalomban ma már egyre több tanulmány foglalkozik a titkos adatszerzés és információgyűjtés egyes részterületeinek vizsgálatával, sőt egyes szerzők komplexitásukban is igyekeztek tárgyalni a témát. Ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatási tevékenység előkészítő szakasza, a nyomozás fő szereplőinek (nyomozóhatóság, ügyészség, nyomozási bíró) a tradicionális szerepkörén, feladatain alapuló, azt elősegítő titkos információszerzési tevékenység értelmezéssel a szakirodalomban eddig nem találkozhattunk. A tanulmány ezt az újszerű megközelítést alkalmazza a bűnüldözési célú titkos hírszerzés, információszerzés helyének, és a büntetőeljárással való kapcsolatának a vizsgálatakor.

A közelmúltban – az akkori Rendőrtiszti Főiskola képviselőjeként - részt vettem egy továbbképzésen, amelynek a témája a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés kérdéskörét ölelte fel elsősorban büntető ügyszakos bírák számára.²⁸

A rendezvény nyitóelőadását dr. Finszter Géza professzor úr tartotta a titkos felderítés kriminalisztikája címmel. Az előadás zárómondataiban a professzor úr kifejtette, hogy talán szerencsésebb lenne a titkos felderítést, mint témát a szakirodalomban meghonosított fogalmak, a rendőrségi törvény alapján folytatott ún. rendészeti felderítés és a büntetőeljárás törvény alapján végrehajtott bűnügyi felderítés helyett személy és csoport orientált felderítésként és bűncselekmény orientált felderítésként megkülönböztetni, így a felderítési funkciók egyértelműen értelmezhetőek.

²⁸ *Titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés továbbképzés büntető ügyszakos bírák számára, Magyar Bíróképző Akadémia, 2010.*

Hetesy Zsolt a „A titkos felderítés” című PhD értekezésében²⁹ szintén a rendészeti és bűnügyi célú felderítés megkülönböztetés helyett bűnfelderítési (amely magába foglalja a rendészeti és bűnüldözési felderítést) és igazságszolgáltatási célú (perrendszerű bizonyítékok megszerzését szolgáló) felderítés megkülönböztetést javasolta. Továbbá kiemelte, hogy általános jelleggel, konkrét bűncselekményre utaló információ nélkül, megelőző céllal folyó rendészeti célú felderítés helyett a bűnfelderítési cél megfogalmazása elősegítené, hogy az általános bűnmegelőzési célú titkos felderítésről folyó elméleti viták kikerüljenek a szakirodalomból.³⁰

A fent idézett kettő, a szakmában is elismert személy által a „titkos felderítéssel”, mint tevékenységgel kapcsolatos elméleti meghatározások módosításának igénye is jelzi, hogy a témával való foglalkozásnak aktualitása van, mivel a szakirodalomban nincs letisztulva a bűnüldözési célú „titkos felderítés” pontos szerepe, helye, illetve annak viszonya a nemzetbiztonsági célú felderítéshez képest.

Hazánkban a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 2010-es módosításáig bűnüldözési célból nem folytatható titkos információgyűjtés büntetőjogi-
lag értékelhető cselekmény (befejezett, kísérlet, előkészület, előkészületi jellegű magatartás) nélkül. Ezen jogi garancia alól a jogalkotó szűk körben, a 2010. szeptember 01-én megalakult Terrorelhárítási Központ szűrő-kutató tevékenységének szabályozásával, a 2011. január 01-én megalakult belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó Nemzeti Védelmi Szolgálat, kifogástalan életvitel ellenőrző tevékenysége és megbízhatósági vizsgálatot lefolytató kormányrendeletben szabályozott tevékenysége, illetve a kiemelt személyek biztonsága érdekében folytatott megelőző-védelmi tevékenység esetén kivételt tett a gyanúok nélkül folytatható titkos információgyűjtés engedélyezésével. Továbbá a bűnüldözési feladatok, a bűnügyi felderítés eredményes végrehajtása érdekében a rendvédelmi szervek és a titkosszolgálatok is együttműködő személyeket alkalmaznak.

Az együttműködők kiválasztása, tanulmányozása, ellenőrzése és védelme érdekében – az egyes, konkrét bűncselekmények későbbi felderítését elősegítően – a rendvédelmi szervek bűncselekmény gyanúja nélkül, ún. személy és csoportorientált felderítést is folytatnak, de kizárólag a saját hatáskörükben

²⁹ HETESY Zsolt: *A titkos felderítés, PhD értekezés, 2012, Pécs*

³⁰ BEJCI Alexa: *A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, Rendészeti Szemle, 2006. évf. 7-8 szám*

igénybe vehető titkos módszerek segítségével, tehát alkotmányos alapjogokat érintő módszereket nem alkalmazhatnak.

Végezetül a rendvédelmi szervek központi, illetve területi szintű szerveinél a bűnüldözési célok érvényesítése érdekében igényként jelentkezik a bünszervezetek beazonosítása, felderítése, bomlasztása, amely személy és csoportorientált jellegű felderítő tevékenységet igényel elsősorban. Természetesen ezen esetekben is szigorúan a büntető törvénykönyvi tényállások alapján folyhat a tevékenység, amely esetekben már a szervezethez való tartozás, illetve egyéb előkészületi jellegű magatartások is büntetendők. Továbbá más, nehezen megközelíthető bűnözői csoportok által elkövetett bűncselekmények felderítése érdekében.

A bűnöző szervezetek bomlasztása, mint bűnüldözési tevékenység, csak konkrét bűncselekmény gyanúja vagy elkövetése alapján, a bűnöző szervezetbe bevezetett fedett nyomozó alkalmazásával, büntető törvénykönyvi tényállás alapján, meghatározott időre történhet, fokozott ügyési felügyelet mellett. Természetesen egyéb együttműködő személyek alkalmazása is történik ilyen jellegű tevékenység során.

A Nemzetbiztonságról szóló 1995. évi CXXV. törvény felhatalmazást ad a titkosszolgálatok részére, hogy a törvényben meghatározott nyílt és a titkos információgyűjtés *eszközrendszerével* Magyarország függetlenségét, politikai, gazdasági, védelmi vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket feltárják, illetve azokat megakadályozzák. A törvény részletezi a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait, amelyek áttekintése során *„megszerez, felderít, elhárít, információt gyűjt”* kifejezésekkel találkozunk, illetve a taxatív felsorolt bűncselekmények gyanúokára alapot adó információk esetén felderítő tevékenység végezhető a büntetőeljárás elrendeléséig. Itt azonban előre kell bocsátani, hogy ez a felderítő tevékenység nem azonos a bűnügyi felderítéssel, a bűnüldözési célú titkos információgyűjtéssel. Adott esetben elképzelhető, hogy a nemzetbiztonsági érdekek gyanúok esetén sem teszik lehetővé az információk megosztását a hatóságok részére, mivel azok veszélyeztethetnék a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét.

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szerepe, a büntetőeljárás rendszerében elfoglalt helye megfelelő értelmezéséhez a cikkben röviden áttekintem a hazai nyomozó hatóságok felderítő tevékenységét és a jogszabályi alapul szolgáló büntetőeljárási és a rendőrségi tevékenységet szabályozó jogi normák fejlődését.

A bűnügyi felderítés, illetve a büntetőjog tradicionális fejlődése a szovjet mintájú államberendezkedésig

A modern büntetőeljárás alapelveit a vádelv és a nyomozóelv kombinációja jellemzi. A modern államokat jellemző vegyes eljárási rendszer a vádelvnek megfelelően elkülöníti a perbeli funkciókat (vád, védelem, ítélezés), bírói eljárás csak vád alapján indulhat, a vádat a bíróságtól elkülönült vádhatóság, illetve bizonyos esetekben a fő- vagy pótmagánvádló képviseli.

Az eljárás első része nyomozó jellegű, nem kontradiktórium, a nyilvánosság kizárásával vagy korlátozásával zajlik, de az eljárás legfontosabb része, a tárgyalás a vádelv szerint zajlik.

A feudális büntetőjog, az úriszéki bíraskodás megszüntetését követően fokozatosan kifejlődött a modern, magyar büntetőeljárási rendszer. 1861-ig az osztrák, inquisitórius jellegű, büntetőeljárási rendszer volt hatályban, majd az országbírói értekezletet követően az Ideiglenes Törvénykezési Szabályzat lépett érvénybe, amely visszatért az 1848-as alapokhoz, amely a vádelvű szóbeli, közvetlen eljárási rendszert jelentette.

Az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvénycikkek létrehozták a királyi törvényszékeket és a járásbíróságokat, a XXXIII. törvénycikk pedig a királyi ügyészség szervezetét.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a bűnvádi perrendtartás az, amely a magyar jogi evolúció korabeli elvei szerint foglalta szabályrendszerbe a mai értelemben vett büntetőeljárást.

A törvény miniszteri indokolása szerint felhasználja mind a nyomozó, mind a vádrendszer java részét, azonban határozott túlsúlyt enged a vádrendszernek. Ezért nevezi a törvény ezt az eljárási kódexet bűnvádi perrendtartásnak. A bűnvádi eljárás négy fő szakaszra tagolódott: előkészítő eljárás, közbenső eljárás, főtárgyalás és perorvoslati szakasz.

Az előkészítő eljárásnak két szakasza a nyomozás és a vizsgálat volt. A nyomozás célja a vádló tájékoztatása érdekében azoknak az adatoknak a kipuhatolása és megállapítása, amelyek alapján eldönthető, hogy a felmerült esetben lehete megalapozottan vádat emelni. A törvény a nyomozást egyszerűen – különösebb jogi jelentőséggel nem bíró, – rendőri tevékenységnek tekintette, amelynek feladata és célja, hogy felderítse, kinyomozza azokat az adatokat és információkat melyek a vád gyanújával kapcsolatos „nyomatékok” szolgáltatják, illetve melyek a vád elejtését, más esetekben a vádemeléstől való eltekintést indokolják. A (rendőrségi) nyomozás ezt a határt nem lépheti át.

Az 1896. évi XXXIII. tc. 33. szakasza értelmében nyomozást az ügyész irányította (szükség esetén a helyszínen is vezette). Ennek elsősorban az volt az oka, hogy az ügyészt a törvény kötelezte a tudomására jutott és hivatalból üldözendő bűncselekmények tekintetében a vádat képviselni, amihez viszont – elemi érdeke szerint is – neki kellett a nyomozást is irányítani.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk 94. szakasza a rendőri hatóságokat és közegeket külön is kötelezte, hogy a tudomásukra jutott hivatalból üldözendő bűncselekményeket külön felhívás nélkül hivatalból nyomozzák, és a tudomásukra jutott adatok megjelölésével, valamint a bizonyító tárgyak áttétele mellett az ügyészségnél feljelentsék. A nyomozást a feljelentés megtétele után is tartoznak folytatni és különösen a bűncselekmény nyomainak épségben tartása, a tettes vagy részes elrejtőzésének és megszökésének megakadályozása és a tényállás felderítése végett a szükséges intézkedéseket kötelesek megtenni és ezekről az ügyészséget sürgősen értesíteni.

Ezt, a nyomozásra kötelező kitévelt, a dolog értelmét illetően kifejezetten és egyértelműen az információ ellenőrzésére és a szükséges – elsődleges – adatok (információk) összegyűjtésére vonatkoztatva értelmezte a jogalkotó, hiszen a nyomozás elrendelésének joga és a kötelezettsége – amennyiben a büntetendő cselekmény hivatalból üldözendő (közvadás) – a királyi ügyészt illeti meg, illetve terheli.

A vizsgálat célja azoknak az adatoknak a bírói megállapítása, amelyek alapján dönteni lehet afelől, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének vagy pedig meg kell szüntetni a bűnvádi eljárást. A vizsgálatot rendszerint a vizsgálóbíró folytatja, aki a törvényszéknek a kijelölt bírója.

Előfordulhat, hogy a nyomozás teljesítése során a rendőrhatóságnak, vagy közegnek olyan eljárási cselekmény végrehajtására lenne szüksége, mely meghaladja a nyomozást teljesítő rendőri hatóság hatáskörét. Ezekben az esetekben a királyi ügyész a vizsgálóbírónál terjeszti elő a végrehajtás engedélyezése iránti megkeresését.

A nem tradicionális alapú „operatív tevékenység” helye, szerepe a II. világháborút követően a rendőrségi törvény megszületéséig

A szovjet politikai befolyás – mivel a győztes hatalmak a befolyási övezetek tekintetében már korábbi tárgyalásaikon megegyeztek, ami gyakorlatilag a világ újrafelosztásával volt egyenértékű – minden zavaró, külső tényező nélkül jutott meghatározó pozícióba. Ennek eredményeként és a háborúban üldözött

életben maradtak, illetve azok leszármazottjai nagy igyekezettel léptek be a Katonapolitikai Osztály, illetve a később létrejött Államvédelmi Osztály, majd az abból kialakult Államvédelmi Hatóság állományába. Az egyre erősödő szovjet befolyás, a győztes hatalmak fokozatos egymás ellen fordulása, Churchill Fulton-i beszéde³¹, melyben meghatározta az új ellenséget, a kommunizmus bástyáját, a Szovjetuniót, oda vezetett, hogy a magyar rendőrség és a kialakuló magyar állambiztonsági szervek egyre inkább a szovjet példát követték.

Ebben a tekintetben azonban a szovjet hagyományok egyáltalán nem voltak zavartalanul adaptálhatók, mivel azok teljesen más körülmények között alakultak ki és egyáltalán nem illeszkedtek egy ezeréves hagyományokkal rendelkező társadalom tradícióinak sorába.

A magyar „ÁB” (állambiztonsági) szervek egyik szovjet előfutára a VCSK³² volt. Ennek a szervnek a feladatává tette a politikai vezetés, hogy a felsorolt tevékenységek ellen országos hatáskörrel járjon el. A VCSK vezetésébe kizárólag régi (megbízható) kommunistákat delegáltak. A VCSK eljárási szabályait maga a szervezet dolgozta ki, maga folytatta le az eljárásokat (nyomozásokat), majd maga hajtotta végre a saját maga által meghozott ítéletet (határozatot). Ez az elzárástól a büntetőtáboron át a kivégzésig terjedt.

Ezen a talajon alakult ki a magyar Katonapolitikai Osztály, amely a hadsereg vezérkarának elhárító szerve, a VKF 2. nyomdokain továbbhaladva egy olyan szervezetté vált, amely egy másik diktatúrát, a kommunista diktatúrát szolgált.

A kiképezett és csak a bűnüldözés iránt elkötelezett (pártonkívüli) rendőröket rövid úton elbocsátották a szolgálatból, így megszületett egy olyan – viszonylag fiatal, de semmiképpen sem tapasztalt – rendőri állomány, melynek a „párt szava volt” a döntő és nem az, hogy mit ír a törvény.

Egyre jobban eluralkodott az a tendencia, amely szerint a jó ügy érdekében minden eszköz megengedett. Azt azonban, hogy mi a „jó ügy”, azt a párt vezetése fogalmazta meg! Ez pedig megalapozta a későbbi koncepciók ügyek végrehajtásának személyi hátterét is.

A rendőrség, az állambiztonság, a hadsereg minden szervezeténél kialakult az a szemlélet, amely egy Sztálinnak tulajdonított kijelentésen alapult, s amely szerint „az ellenség köztünk van”. Ebből egyenesen következett, hogy a valódi bűnözők, az igazi ellenségek helyett az egyébként is rendkívüli felhatalmazással

³¹ 1946. március 5-én mondta el Winston Churchill brit politikus híres fultoni beszédét, melyben kijelentette, hogy „vasfüggöny ereszkedik le a kontinensre.”

³² VCSK (Vseszozjuznij Cszrevicsznij Komityet) Összoroszországi rendkívüli bizottság az ellenforradalom, szabotázs és spekuláció megfékezésére

rendelkező szerv, az állambiztonság, a hivatalos hatóságokon belül keresgelte és pártutasításra meg is találta a nép, az állam és a párt ellenségeit.

A rendszert támogató büntetőeljárás „fejlődése”, a tradicionális büntetőeljárási szerepek megváltozása

A második világháborút követően a szocialista államberendezkedésnek megfelelő, az 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról gyökeresen megváltoztatta a rendőrség, a rendőrhatalóság és az ügyészség szerepkörét, valamint a szervezetek egymáshoz való viszonyát.

A törvény 4. szakasza értelmében a büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet.

A rendőrség és az ügyészség közötti tradicionális, eredeti feladatmegosztás az időközben létrejött új szervezetek (a katonapolitikai osztályok, az államvédelmi osztályok, és a későbbi államvédelmi hatóság) és a rendőrség tekintetében átalakult. A nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező állambiztonsági szervek és a rendőrség is önálló nyomozó hatósággá vált és a korábbi szabályozástól teljesen eltérve, átvették az „ügygazda” szerepét. Erre elengedhetetlen szüksége volt annak a rendszernek, melyben előbb meghatározták, hogy kit és miért kell elfogni, kivallatni és elítélni, mielőtt még a bűncselekményt elkövette volna az illető.

A „burzsoá” jogalkalmazás egyik pillérének számító vizsgálóbírói intézményt kiiktatták és a korábbi feladatrendszerének egy részét a rendőrség, az állambiztonsági szervek (vádírat benyújtásáig kényszerintézkedések elrendelésének joga, különleges eszköz „rendszabály” bevezetése stb.) és – a nyomozás feletti törvényességi felügyelet tekintetében – az ügyészség kapta meg.

Ebben az értelemben intézkedett a korabeli magyar alkotmány is. Ennek a folyamatnak része az, hogy – az 1953. évi 13. tvr. szerint az ügyészség nincs többé a végrehajtó hatalom alárendeltségében, hanem az állam független szervezetévé vált.

Az ügyészség feladata – az 1949. évi XX. törvény szerint –, hogy őrkdjön a törvényesség megtartása felett, miközben a jogalkotó a nyomozásra vonatkozó

hatásköröket és illetékességeket a rendőrséghez és az állambiztonsági szervekhez telepítette.

A tradicionális magyar jogrendhez képest kifejezetten idegen – a Szovjet-unióban uralkodó társadalmi rendszerhez és viszonyokhoz kialakított – büntetőeljárási rendszer és a végrehajtás strukturális változásai arra a gondolatvilágra vezethetők vissza, hogy a legnagyobb bűn a rendszer elleni fellépés, ezért a legfontosabb feladat az állam biztonságának védelme.

A „fejlődés” egyik jellegzetes állomása volt az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet, melyben a nyomozóhatóságok (az ügyészséget is beleértve) öntörvényű és önhatalmú fellépésének újabb bizonyítékát lehet megtalálni. Ez a törvényi megfogalmazás ugyanis azt is leírja, hogy „a bizonyítás és a bizonyítékok értékelésének szabadsága alapján a büntető ügyekben eljáró hatóságok szabadon felhasználhatnak minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet...”.

Így pedig már nem kérdés, hogy hogyan és milyen módon keletkeztek az eljárásban felhasznált bizonyítékok, hiszen a „jó ügy érdekében” (márpedig a haza és a társadalmi tulajdon védelme egyértelműen a „jó ügy” kategóriába tartozik) bármilyen eszköz megengedett.

A fejlődés sorában a következő az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról. Ennek szinte a leglényegesebb része az, hogy az előzőekhez képest elmozdul a formális és tartalmi törvényesség irányába. Ennek jegyében a jogalkotó megfogalmazta a korábbiakhoz képest jelentős változást, miszerint a büntetőeljárás során csak azokat a bizonyítékokat lehet felhasználni, „amelyeket az arra illetékes hatóságok a törvényben meghatározott feladataik teljesítése során szereztek be”. Kétségtelenül nem olyan hatalmas lépés ez a fejlődés útján, de már egyértelműen a jog helyes értelmezésének kibontakozása felé hat.

Az addig – legalábbis a jogalkotó szempontjából – elhanyagoltként kezelt rendőrségről a 39/1974. (XI.1.) Minisztertanácsi rendelet intézkedett.

A rendőrség és az állambiztonsági szervek operatív (állambiztonsági és bűnügyi felderítő) tevékenysége

A rendőrség felügyeletét, irányítását a II. világháborút követően a belügyminiszter látta el. Az 1940-es évek végére elkülönült szervezetekben kezelték a rendőrségi (bűnügyi, közlekedési, igazgatási) és az államvédelmi (belbiztonsági, kémelhárítási, politikai) feladatokat. A magyar államrendőrségen belül állam-

védelmi osztályok szerveződtek. A rendőrség bizonyos értelemben másodlagos szolgálattá vált az állambiztonsági szolgálatokhoz képest.

A rendőrség bűnüldözői szerepvállalása egyre szűkebb keretek közé szorult. Ennek egyik oka lehetett az, hogy a hivatalos kormányzati szinten is képviselt eszme³³ szerint a szocializmusban a bűnözés csökken, majd a kommunizmusra megszűnik, mivel az emberek akkorra már olyan öntudatosak lesznek, hogy nem lesz szükség bűnüldözésre.

A másik ok, hogy a törvény igen szigorú büntetéssel fenyegette a társadalmi tulajdon ellen vétőket.

A harmadik ok pedig az volt, hogy fokozatosan eltűntek a pénzintézetek, fokozatosan megszűnt a magántulajdon (betörések, lopások csökkenése) és gyakorlatilag szinte mindenki munkára kötelezetté vált, így az alvilági csoportok száma jelentősen csökkent.

Különösen érdekes és bizonyító erejű a kor állapotaira való tekintettel az a tény, hogy a rendőrség munkáját – az állambiztonsági szolgálatokkal azonos módon – nem törvényekkel, hanem miniszteri parancsokkal és utasításokkal irányították. A rendőrség irányítását – indirekt módon – a rendőrség egységeinek kötelékébe integrált állambiztonsági osztályok munkáján keresztül lehetett befolyásolni. Az egyes központi és területi szervek hivatalos vezetője mellett mindenhol ott állt az ő „ÁB” helyettese, aki minden tekintetben a párt által meghatározott irányvonalat követte.

1962-ben az magyar titkosszolgálatok bekerültek a belügyminisztériumba, ahol főcsoportfőnökségek, csoportfőnökségek és osztályok szerint történt a szervezés. A hadrendi számozás szerint a Belügyminisztérium II. Főcsoportfőnöksége a rendőrség, míg a III. Főcsoportfőnökség ügyrendje alapján a BM. állambiztonsági bűnüldöző szerve volt. Munkáját a törvények és jogszabályok, továbbá parancsok, utasítások és szabályzatok alapján végezte.

A Főcsoportfőnökséget központi és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei alkották.

A III. Főcsoportfőnökség feladata a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjének védelme volt az ügyrendben biztosított nyílt, vagy titkos operatív eszközök és módszerek alkalmazása útján, a külső és belső ellenség „aknamunkájával” szemben. A Főcsoportfőnökség büntetőeljárását

³³ *A kommunizmusban elhal az állam, mivel az emberek öntevékenységén alapuló társadalmi szerveződések fogják át az egész társadalmat, s nem lesz szükség hatalmi kényszerre.*

kezdeményezhetett, és nyomozást folytathatott az állam elleni és politikai jellegű bűncselekményeket elkövetők ügyében.

A rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek tevékenységét az alá- és fölérendeltség rendszerében a Főcsoportfőnökség központi szerveinek szakirányításával látták el. Jogosultak voltak működési területükön a hatáskörükbe utalt kérdésekben önállóan intézkedni; operatív ellenőrzést és feldolgozó munkát folytatni; a megelőző, felderítő, elhárító munka hatékonyságának és színvonalának emelése érdekében intézkedéseket tenni és kezdeményezni.

Kétségtelen, hogy ez a megoldás se nem új, se nem a kommunista, szocialista szervezés jellemző sajátossága, hiszen Ausztriában mind a mai napig működik a tekintélyes Staatspolizei (Stapo), mely az állam biztonságával összefüggő feladatrendszerben kap komoly szerepet.

Németországban is ott található a Polizeiliche Staatschutz szervezet, amely büszkén viseli a számára rendkívüli befolyást biztosító rendőrségi államvédelem elnevezést.

Lényegében sem a háború után, sem 1956 után nem került sor arra, hogy a rendőrség és a titkosszolgálatok munkáját törvényben szabályozzák. Ez azt is jelentette, hogy a belügyminiszteri parancs jogforrásként volt jelen a rendőrség életében.

Az 1955. évi 22. számú törvényerejű rendelet határozta meg először a rendőrség bűnügyi feladatát, amely szerint „A rendőrség a bűnözés elleni harcban intézkedéseket fogantatosít a bűncselekmények megelőzésére, megszakítása és felderítése érdekében.”

A 79/1956-os belügyminiszteri parancs (minősített volt) szabályozta a rendőrség bűnügyi szerveinek hálózati – mai értelemben titkos információgyűjtő – munkáját egységes szabályzatban. A szabályzat szerint „a bűnügyi szervek védik a társadalmi tulajdont, az állampolgárok javait, biztosítják a közrendet, és elősegítik a szocialista fejlődést akadályozó bűnözés felszámolását.”

„A bűnüldöző munkát a társadalmi tulajdon fosztogatói, a népgazdaságra veszélyes elemek, szokásos bűnözők, körözött személyek, csavargók, valamint a társadalmi munkával szembehelyezkedő osztályidegenek ellen kell irányítani.” Ez volt a „fő csapásirány”.

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés az 1990-es évektől napjainkig

A rendszerváltást követően a titkosszolgálatok, és a bűnüldöző szervek titkos információgyűjtő tevékenységének szabályozására az országgyűlés megalkotta az 1990. évi X. törvényt, a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról. A titkos információgyűjtés részletszabályait a 20/1990, 21/1990, és a 22/1990-es belügyminiszteri utasítások szabályozták 1996-ig.

A törvény értelmében különleges eszköznek minősült minden olyan eszköz és módszer, amelyet az érintett személy tudta nélkül alkalmaztak, és amelynek használata a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő jogokat sérthette. A törvény meghatározta, hogy különleges eszközt csak akkor lehet alkalmazni, ha az adatok más módon nem szerezhetők be. A különleges eszközök közül a technikai úton történő adatgyűjtésnek, a postai küldemény ellenőrzésének és a magánlakásba történő titkos behatolásnak az alkalmazását a Magyar Köztársaság szuverenitásának és alkotmányos rendjének védelme érdekében, annak súlyos veszélyeztetése esetében az igazság- ügyminiszter engedélyezhette. A törvény elsősorban a titkosszolgálatok feladatkörében adott lehetőséget a különleges titkosszolgálati eszközökkel történő információgyűjtésre, és csak másodsorban említette meg, hogy a különleges eszközöket a bűncselekmények megelőzése és felderítése érdekében a rendőrség bűnügyi szervei is alkalmazhatják.

A második világháborút követő évektől első alkalommal történt meg, hogy a felderítő, nyomozó tevékenység során alkalmazható és alkalmazott „különleges eszközök” (korábban rendszabályok) nyílt jogszabályi, törvényi alapot kaptak. A korábbi helyzethez képest jelentős változás, hogy az alkalmazás során beszerzett adatok, információk az ORFK vezetőjének engedélyével a nyílt eljárásban felhasználhatók.

Egy meglehetősen alapos előkészítő munka után elkészült az 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről, amely lényeges és döntő jelentőségű változás volt magának a rendőrségnek az életében is, de ezen belül számos újdonságot tartalmazott, melyek a bűnügyi felderítés, nyomozás szempontjából rendkívül fontosak voltak. Ki lehet jelenteni, hogy minőségi változás következett be ennek a kétharmados törvénynek a hatályba lépésével. A rendőrség tevékenységén belül a titkos információgyűjtést a törvény külön is szabályozza.

A bűncselekmények felderítése, bizonyítása új lehetőséghez, erőforráshoz jutott a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény és a végrehajtását szabá-

lyozó normák szerint folytatott titkos információgyűjtő tevékenység, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény által szabályozott nyomozóhatóság egyéb, illetve titkos adatszerző tevékenységei által.

Az 1998. évi XIX. törvény (amely csak 2003. július 01-én lépett hatályba) egyértelműen megváltoztatta, visszaállította az eredeti, tradicionálisan kialakult nyomozóhatóság-ügyészség-nyomozási bíró szerepköröket. A törvény 165. szakasza szerint ismételten a „nyomozás ura az ügyész”, vagyis „az ügyész rendelkezik a nyomozásról”. Az ügyész és a nyomozóhatóság kapcsolata című fejezet egyértelműen meghatározza az ügyész és a nyomozóhatóság szerepkörét, ezzel megszünteti a második világháborút követően kialakult önjáró, bizonyos mértékben önállóan nyomozó, felderítő nyomozóhatósági tevékenységet. Amennyiben a nyomozóhatóság önállóan jár el (maga észleli, vagy más módon tudomására jut bűncselekmény, illetve annak gyanújára utaló információ) akkor arról haladéktalanul tájékoztatni kell az ügyészt, aki utasíthatja a nyomozóhatóságot, illetve meghatározott esetekben fokozott törvényességi felügyeletet lát el.

A büntetőeljárásról szóló törvény egyértelműen megfogalmazza, hogy a nyomozóhatóságok a gyanú beigazolásához, és megalapozásához a rendőrségi törvényben meghatározott titkos információgyűjtést végezhetnek.³⁴

Sokkal jobb lett volna, ha a célszerűséget és célirányosságot lényegesen jobban tükröző titkos információszerzés kifejezés került volna a törvénybe és a szabályzatokba. Az információgyűjtés szó azt sugallja, hogy ha találunk, akkor nem hagyjuk ott. Az információszerzés szó meg arra utal, hogy tudjuk mire van szükségünk és azt meg is szerezjük.

A megalapozott (megszemélyesült) gyanú alapján a vádhatóság (ügyészség), illetve a nyomozóhatóság a vádhatóság tájékoztatásával és felügyeletével el-

³⁴ *Be.178.§.(2) A nyomozó hatóság az adatszerző tevékenysége során az ügyész engedélyével a nyomozó hatóság olyan tagját is igénybe veheti, aki e minőségét leplezi (fedett nyomozó), valamint a reá irányadó törvény szerint más, bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtést is végezhet.*

76.§(2) A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat az okiratokat és tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság - jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében eljárva - a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetőleg beszerzett.

200.§(4) Ha a nyomozás elrendelését megelőzően külön törvény alapján a bíró, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtés végrehajtása során az ügyben a nyomozást elrendelik, a titkos információgyűjtést a továbbiakban csak e törvény szerint, mint titkos adatszerzést lehet folytatni.

rendeli a nyomozást és ettől kezdve az adatok, és információk összegyűjtésére irányuló tevékenységet, a bizonyítást szolgáló, adatszerzéssé (egyéb, titkos) minősíti át. Nem kétséges, hogy a nemzetbiztonsági, politikai, katonai információgyűjtés (személy és csoport orientált felderítés) és a bűnügyi információszerzés (bűncselekmény orientált felderítés) gyakorlatilag csak néhány ponton különbözik egymástól.

Ami az információ megszerzésének technikai, taktikai és eszközhasználati oldalát illeti, nincs különbség.

A politikai, gazdasági, katonai információgyűjtés megrendelője a mindenkor aktuális államvezetés, a kormány. Az állam irányításához szükséges információk lesznek az eszmei, illetve később a valóságos információs igényt tartalmazó „kérdőív” kérdései.

Ezekre a törvényi felhatalmazással rendelkező szerv (szervek), a már kiépített információs bázisára támaszkodva – a nyílt és titkos csatornák igénybevételével – forrásokat kutat fel, majd a mindenki által pontosan ismert eszközrendszer alkalmazásával megszerzi a kívánt információkat. A megszerzett információk az állam vezetésében hasznosulnak.

A bűnüldözési célú titkos információgyűjtés megrendelője – kissé elvonatkoztatva – a bűncselekmény elkövetője által megsértett törvény. Az információgyűjtés tényleges megrendelője a kriminalisztika hét fő (a bűncselekmény tényállási elemeire irányuló) kérdéséből kiinduló felderítő, nyomozó, az ügygazda.

A felderítés (nyomozás) számára maga készíti el a kérdőívet és az abban megfogalmazott kérdésekre az információszerzés – a titkosszolgálatokéval azonos – eszközrendszerének alkalmazásával szerzi meg a választ.

Amennyiben mind a hét kérdésre van – releváns, törvényesen megszerzett és a bíróság előtt prezentálható – válasza, akkor az ügyet megoldotta.

Nagyon fontos különbség van a bizonyítottság jellegében, tartalmában és jelentőségében.

A személy és csoport orientált (nemzetbiztonsági, politikai, katonai) titkos információgyűjtés során a döntésekhez szükséges információk helyességét nem a bíróság előtt kell bizonyítani. A helytelen információkra alapozott döntések következményei azonban az egész országot érintik.

A bűnügyi információszerzés alapkövetelménye, hogy a bizonyítást kell szolgáltatnia (a kezdeti információ ellenőrzését, a gyanú beigazolását követően).

Ennek megfelelően nem elég jól informálnak lenni, a bizonyítékokat csak a törvénynek megfelelő módon, törvényesen engedélyezett eszközökkel és csak az adott ügygel kapcsolatban lehet és kell megszerezni.

Azokat a bíróság előtt kell bemutatni. Amennyiben nem a fenti büntetőeljárás törvényességi alapelv mentén hajtjuk végre a hírszerzést, adatszerzést, abban az esetben az eredmény tiltott módon jön létre és az nem vonható be a bizonyítási eljárásba³⁵.

A bizonyítás törvényessége ebben a szakaszban is megköveteli, hogy a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a büntetőeljárás törvény rendelkezései szerint kell eljárni.

Vannak azonban – a különbségek mellett – lényeges és alapvető azonosságok, ilyen a forrás védelme, a belső és külső konspiráció, az eszközök (erők, eszközök és módszerek) védelme, a műveletek titkossága, a feladat végrehajtására kiválasztott és kiképzett, felkészített „humán erőforrás”, az információszerezés költségessége és még számos tényező tekintetében azonosak az „érem” két oldalán szereplők.

A felderítés szó magába foglalja az információgyűjtést és az információszerezést éppúgy, mint a hírszerzést, a kémelhárítást, a titokvédelmet, a belbiztonsági munkát és a bűnügyi munkát egyaránt.

Amennyiben a törvény betűjéből indulunk ki, akkor világos, hogy a Magyarországnak több olyan – törvénybe foglalt, törvény által megalapított – szervezete létezik, melyek a felderítés általános fogalmkörébe illeszthető tevékenységgel foglalkoznak, de lényegében csak kettő olyan van, amely a törvény szerint nyomozóhatóság.

Ez a szó, vagy kifejezés – nyomozóhatóság – önmagában is lényeges, mert ez egyben a törvényben meghatározott hatáskört és illetékességet is jelenti.

Amint azt a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény leírja, általános nyomozóhatóság a rendőrség. A törvényben meghatározott hatáskör és illetékesség alapján (szűkítetten) a nemzeti adó és vámhivatal.

Területileg korlátozott nyomozóhatósági jogköre van a magyar repülőgép parancsnokának a nemzetközi légtérben a gép fedélzetén, valamint a magyar tengeri hajó parancsnokának a nemzetközi vizeken és a hajón.

³⁵ Be. 78. § (4) „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”

A felderítés (az információgyűjtés) nem minden esetben a büntetőeljárást kell, hogy szolgálja, miközben a nyomozást a vádhatóság (nyomozóhatóság) rendeli el és a bizonyítékok (törvényesen megszerzett, az ügyben lényeges jelentőségű és a bíróság előtt nyíltan felhasználható bizonyítékokról van szó) megszerzése a célja.

Így világos az is, hogy a tisztán titkosszolgálati feladatként megjelenő felderítés a célok tekintetében sem azonos, az alapvetően bűnügy bizonyítását szolgáló, nyomozással.

Más lehetőségei vannak egy információs forrás vezetésének és felhasználásának, ha a dolog „csak” felderítésről szól és teljesen más a helyzet, ha a forrásnak – mint a bizonyítás eszközének – személyesen meg kell jelennie a bíróság előtt, hogy tanúskodjon.

Teljesen más az a külső figyelés, amely felderítő, informatív jellegű és más az is, melynek célja a gyanúsított (később terhelt, illetve vádlott) mozgásáról szóló – bizonyítékként felhasználható – figyelés végrehajtása.

Semmiképpen nem esik azonos megítélés alá a helységek akusztikus és vizuális ellenőrzése, ha az egyik esetben – a nemzetbiztonsági törvényben foglaltak szerint – igazságügy miniszteri engedély alapján hajtják végre, míg a másik esetben – a rendőrségi törvény és a büntetőeljárásról szóló törvény szerint – ugyanehhez a tevékenységhez bírói engedély szükséges.

A jogalkotónak nyilvánvaló szándéka volt, hogy a felderítési célok esetében miniszteri, míg a nyomozási célok esetében bírói engedélyhez kötötte – a technikailag egyébként azonos – eszköz alkalmazását.

A rendőrség és a többi nyomozóhatóság követő típusú munkát kell, hogy végezzen.

Ezt mutatja az a tény is, hogy a rendőrségi iratvezetés rendszerében nem lehetséges az olyan ügyirat megnyitása, melyen egy jövőbeli gyanúsított neve szerepel. A személy- és csoport orientált felderítés alapvetően nem a rendőrség feladata.

Összegzés

A tanulmány a kapcsolódó szakirodalom és jogszabályok együttes feldolgozásával egy újszerű megközelítést követ, amelynek segítségével a szakirodalomban jelenleg is jelen lévő, a bűnüldözési célú titkos információszerzés szerepét illető értelmezési problémák egyik lehetséges megoldását kínálja.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűncselekménnyel összefüggő adatok, információk felderítését (puhatolását) és azok dokumentálását (megállapítását) létező tényezőként ismerte el. A puhatolás magába foglalta azokat a nyílt és leplezett intézkedéseket, amelyekkel a vád gyanúját alátámasztó információk beszerezhetőek, megismerhetőek.

A bizonyítékok forrásainak helyes és szükséges felhasználása alapvetően az ügyész és a vizsgálóbíró feladata volt.

A tradicionális bűnüldözői funkciók, a rendőrség-ügyészség (vizsgálóbíró) szerepköre átalakult a szovjet mintájú államberendezkedés és a rendszer eszmevilágának követelményei szerint.

A nyomozóhatóságok, ideértve az állambiztonsági szerveket is, önállóan folytatták titkos és nyílt nyomozati, felderítő tevékenységüket. Az operatív, titkos felderítő tevékenység jogi alapja a belső, titkos szabályzatok lettek. A nyomozóhatósági munka az uralkodó párt által hirdetett hivatalos eszmevilág hatására elsősorban az állam elleni, állami tulajdon elleni bűncselekmények, illetve kisebb mértékben egyéb bűnügyileg releváns információk felderítésére, megelőzésére irányult.

Az csak értelmezés kérdése volt, hogy milyen cselekményt minősítettek az állam gazdasági, társadalmi rendje ellen elkövetettnek, amely esetében az állambiztonsági szervek folytatták le az előzetes adatgyűjtéseket, illetve operatív feldolgozásokat.

Az ügyész korábbi szerepköre, nyomozásfelügyeleti, irányítói funkciója ezen időszakban megszűnt, tilos volt az operatív módon beszerzett adatokról való tájékoztatása.

A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, és a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény megalkotását követően, azok együttes értelmezése, valamint a tanulmányban vázolt tradicionális bűnüldöző funkciók figyelembe vétele alapján kijelenthető, hogy a bűnüldözési célú titkos információszerzés során a nyomozóhatóságok és a rendőrség felderítő szervei (nyomozóhatósági jogkörrel nem rendelkező) a gyanú beigazolásához, és megalapozásához a rendőrségi törvényben meghatározott titkos információgyűjtést végezhetnek. Tekintettel a bűncselekmény gyanújára utaló információk célhoz kötötten történő ellenőrzésére, további információk megszerzésére, javasolom ezt a tevékenységet információszerzésként értelmezni. Általános célú megelőzés, titkos-szolgálati jellegű információgyűjtés csak igen korlátozott mértékben a terrorelhárítás, illetve belbiztonsági területén szűrő-kutató célból lehetséges.

A megalapozott (megszemélyesült) gyanú alapján a vádhatóság (ügyészség), illetve a nyomozóhatóság a vádhatóság tájékoztatásával és felügyeletével elrendeli a nyomozást és ettől kezdve az adatok, és információk összegyűjtésére irányuló tevékenység, a bizonyítást szolgáló, adatszerzéssé (egyéb, titkos) minősül át.

A titkos információgyűjtés (szerzés) eszközrendszere szinte teljesen azonos az egyéb adatszerző tevékenység és titkos adatszerzés eszközrendszerével, sőt a titkosszolgálati jellegű információgyűjtés eszközrendszere sem különbözik a titkos információszerzés lehetőségeitől.

A tartalmi különbség a személy és csoportorientált (nemzetbiztonsági, politikai, katonai) információgyűjtés és a bűncselekmény orientált (bűnüldözési) információszerzés között abban fogalmazható meg, hogy míg az előbbi a döntések előkészítésében és a döntéshozók informálásában hasznosul, addig az utóbbi a független bíróság munkáját, a büntetőjog érvényre jutását, a bűnözés elleni fellépést hivatott kiszolgálni.

Irodalomjegyzék

- A III. Főcsoportfőnökség ügyrendje
http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/iii_ugyrend_1967.pdf (letöltve: 2012.11.01.)
- A Belügyminiszter 535059/1946 B.M. Számú rendelete
http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1946_535059.pdf (letöltve: 2012.11.01.)
- BEJCZI Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége = Rendészeti Szemle, 2006. évf. 7-8 szám -pp 129-132. ISSN 1218-8956
- FINSZTER Géza: A titkos felderítés kriminalisztikája. In: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminalisztika 1-2. Budapest, BM Kiadó, 2004, 969-1002. o. ISBN 963 803 685 0
- FINSZTER Géza: A rendészet elmélete –Budapest: KJK Kerszöv Kft., 2003 ISBN 963 224 701 9
- HETESY Zsolt: A titkos felderítés, PhD értekezés, 2012, Pécs, http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/hetesy/Hetesy_nyilv_ertekezes.pdf (letöltés:2012.11.01.)
- 1994.évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
- 1995.évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonságról
- 1871.évi XXXI. törvénycikk az első folyamodású bíróságok rendezéséről, 1871.évi XXXII. törvénycikk az első folyamodású kir. törvényszékek és járásbíróságok
- 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
- 1951.évi III. törvény a büntető perrendtartásról
- 1949.évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya
- 1953.évi 13. tvr. a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről
- 1962.évi 8. sz. tvr. a büntetőeljárásról
- 1973.évi I. törvény a büntetőeljárásról
- 39/1974. (XI.1.) Minisztertanácsi rendelet
- 1955. évi 22. tvr. a rendőrségről
- 1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról
- 20/1990, 21/1990, és a 22/1990-es belügyminiszteri utasítás (minősített)
- 1998.évi XIX. törvény a büntetőeljárásról